

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Jacek Czabański

**Pozycja biegłych sądowych w wybranych
krajach europejskich**

Warszawa 2006

Spis treści

I.	Wstęp.....	1
II.	Polskie przepisy dotyczące biegłych.....	2
III.	Zakres porównania.....	4
IV.	Kwalifikacje konieczne dla zostania biegłym.....	5
V.	Sposób powoływania biegłych.....	9
VI.	Znaczenie opinii biegłego.....	10
VII.	Odpowiedzialność biegłego.....	12
VIII.	Reguły wynagradzania.....	16
IX.	Podsumowanie.....	20

I. Wstęp

Przy rozstrzyganiu sporów w postępowaniu sądowym¹ bardzo często zachodzi potrzeba zasięgnięcia fachowej opinii osoby, która posiada niezbędną wiedzę z danego zakresu.

W polskim porządku prawnym, pozycja biegłego została uregulowana w art. 193-203 kodeksu postępowania karnego oraz art. 278-291 kodeksu postępowania cywilnego.

Zgodnie z art. 193 § 1 „jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych zasięga się opinii biegłego lub biegłych”.

Zgodnie z art. 195 k.p.k. „do pełnienia czynności biegłego jest obowiązany nie tylko biegły sądowy, lecz także każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie”. Z kolei art. 278 k.p.c. stanowi, że „w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii”.

Aczkolwiek biegłym może zostać każda osoba posiadająca odpowiednią wiedzę, prezesi sądów okręgowych prowadzą listę biegłych sądowych, która służy jako pomoc techniczna sądom przy poszukiwaniu biegłego z odpowiedniej dziedziny wiedzy.

¹ Opracowanie skupia się na postępowaniu sądowym, jednak pamiętać należy, że eksperci powoływani są również na etapie przedsądowym (negocjacji) jak i trakcie postępowania arbitrażowego.

II. Polskie przepisy dotyczące biegłych

Zgodnie z art. 157 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych²:

„§ 1. Prezes sądu okręgowego ustanawia biegłych sądowych i prowadzi ich listę.

§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, tryb ustanawiania biegłych sądowych, pełnienia przez nich czynności oraz zwalniania ich z funkcji. W tym samym trybie Minister Sprawiedliwości może również określić szczegółowe zasady powoływania i działania zespołów biegłych”.

W celu wykonania delegacji ustawowej Minister Sprawiedliwości wydał Rozporządzenie z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych³. Zgodnie z tym Rozporządzeniem biegłym sądowym może być osoba:

- 1) która korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- 2) ukończyła 25 rok życia;
- 3) posiada teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona;
- 4) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego;
- 5) wyrazi zgodę na ustanowienie jej biegłym.

Aczkolwiek wpis na listę biegłych sądowych wymaga - co oczywiste - zgody zainteresowanego, w konkretnej sprawie biegły (zarówno wpisany na listę sądową jak i spoza niej) nie może się uchylić od obowiązku wydania opinii na żądanie sądu, chyba że zachodzą wobec niego okoliczności uzasadniające odmowę zeznań przez świadka (art. 280 k.p.c.) lub osoby powołanej w sprawie w charakterze świadka, korzystające z tajemnicy spowiedzi lub adwokackiej, oraz osoby najbliższe dla oskarżonego (art. 196 k.p.k.).

² Dz.U. Nr 98 poz. 1070 z 2001 r. z późn. zm.

³ Dz.U. Nr 15 poz. 133 z 2005 r.

Szczególony charakter pracy biegłego, który ma pozostawać bezstronny, mają zapewniać przepisy, które nakazują (art. 196 k.p.k.) bądź umożliwiają (art. 281 k.p.c.) jego wyłączenie z przyczyn uzasadniających żądanie wyłączenia sędziego.

III. Zakres porównania

W świetle szczególnej roli biegłego jaką ma odegrać w procesie, zarówno cywilnym jak i karnym, istotne znaczenie mają przepisy, które określają następujące kwestie:

- 1) jaka osoba może zostać biegłym, albo też kto stwierdza fakt posiadania wystarczających kwalifikacji,
- 2) kto powołuje biegłych, to jest czy biegli powoływani są przez sąd czy też przez strony procesu,
- 3) jakie zasady określają odpowiedzialność biegłego, to jest do jakiego stopnia biegły jest odpowiedzialny za przedłożoną opinię, w jaki sposób biegły może zostać skreślony z listy oraz w jaki sposób można kwestionować opinię biegłego,
- 4) jakie znaczenie ma opinia biegłego, dla rozstrzygnięcia sądowego - zarówno od strony teoretycznej jak i praktycznej - oraz
- 5) jakie są reguły wynagradzania biegłego za jego pracę.

Poniżej zostało dokonane porównanie rozwiązań stosowanych w kilku krajach europejskich. Opis ten bazuje przede wszystkim na materiałach sympozjów zorganizowanych przez Stowarzyszenie EuroExpert w Wiedniu w roku 2005 i Madrycie w roku 2000. Dla porównań zostały wybrane trzy kraje: Austria, Francja i Wielka Brytania. Pozostałe kraje zostały omówione w miarę posiadanych informacji.

Przed przejściem do omawiania konkretnych rozwiązań, należy zwrócić uwagę na to, że znacząco inna jest pozycja biegłych w krajach anglosaskich (Wlk. Brytania, USA, Australia i inne) w porównaniu do krajów Europy kontynentalnej. W krajach anglosaskich biegli powoływani są co do zasady przez strony i ich opinie mają potwierdzać tezy głoszone przez strony procesu. W krajach Europy kontynentalnej zaś biegli są powoływani przez sąd (aczkolwiek strony mogą również zamawiać własne opinie) i mają być od stron niezależni⁴.

⁴ Porównanie systemów, patrz np. John H. Langbein, *The German Advantage In Civil Procedure*, „University of Chicago Law Review”, Fall, 1985; Sven Timmerbeil, *The Role Of Expert Witnesses In German And U.S. Civil Litigation*, „Annual Survey of International and Comparative Law”, Spring 2003.

IV. Kwalifikacje konieczne dla zostania biegłym

Austria

Austriacki system biegłych sądowych pochodzi z początku XX w. Biegli podlegają wpisowi na listy prowadzone przez sądy pierwszej instancji (*Landesgericht*) wedle specjalności (rzemiosło, inżynierowie, architekci, lekarze, księgowi, ale także specjaliści w zakresie sportu, handlu antykami lub grafolodzy). System austriacki jest ujednolicony w skali kraju, co oznacza, że wymagania są takie same dla wszystkich biegłych.

Istnieje także organizacja zrzeszająca biegłych sądowych (*Hauptverband der allgemein beeideten und gerichtlich zertifizierten Sachverständigen Österreichs*), do której przynależność jest dobrowolna, z tym że około 75% wszystkich biegłych sądowych należy jednak do tej organizacji. Uważa się przy tym, że Austria posiada najbardziej rozbudowany system organizacji biegłych sądowych w skali europejskiej, a fakt, że istnieje jedna organizacja reprezentująca interesy biegłych wszystkich specjalności ułatwia kontakty z wymiarem sprawiedliwości i umożliwia efektywne dbanie o interesy członków. Przedstawiciel *Hauptverband* bierze udział w pracach komisji egzaminacyjnej decydującej o wpisie na listę biegłych sądowych oraz bierze udział w postępowaniu o przedłużeniu obowiązującego wpisu.

Aczkolwiek, co do zasady, każdy posiadający wystarczającą wiedzę może zostać biegłym, procedura wpisu na listę biegłych sądowych jest ściśle sformalizowana, a sam tytuł podlega ochronie.

Kandydat na biegłego sądowego podlega egzaminowi przed specjalną komisją, która kierując się odpowiednimi wytycznymi prawnymi, sprawdza nie tylko wiedzę ale również postawę i motywację kandydata. Kandydat musi spełniać następujące wymogi:

- 1) musi posiadać 10-letnią praktykę zawodową w danej specjalności (przy czym praca musi mieć charakter samodzielny). Wystarcza jednak praktyka 5-letnia, jeśli kandydat ukończył szkołę wyższą lub wyższą szkołę zawodową w danej specjalności;

- 2) musi wyróżniać się poziomem wiedzy oraz być bezstronnym, niezależnym i odpowiedzialnym;
- 3) musi wykazać się wiedzą na temat przepisów proceduralnych dotyczących pracy biegłego, znajomością metodologii pracy oraz umiejętnością sporządzania opinii;
- 4) musi posiadać odpowiednie predyspozycje fizyczne i psychiczne, pełną zdolność do czynności prawnych, być nieposzlakowanej opinii i żyć w odpowiednich warunkach ekonomicznych (przeszkodą może być, na przykład, nadmierne zadłużenie kandydata);
- 5) musi posiadać odpowiednie wyposażenie techniczne, które umożliwia sporządzenie opinii w danej specjalności.

Komisja egzaminacyjna składa się z sędziego (przewodniczącego komisji) oraz dwóch członków posiadających kwalifikacje w danej specjalności.

Po pomyślnym przejściu egzaminu, kandydat składa przysięgę i jest wpisywany na listę biegłych sądowych. Pierwszy wpis jest ważny w okresie 5 lat, a następnie może być przedłużony na wniosek biegłego na kolejne okresy 10-letnie. Przy postępowaniu o odnowienie wpisu decyduję znaczenie ma ilość i jakość sporządzanych opinii oraz dalsze doksztalcanie zawodowe (co ma szczególne znaczenie wobec często gwałtownego rozwoju stanu wiedzy w niektórych dziedzinach). Od tej chwili, biegły może używać tytułu biegłego sądowego zarówno przy opiniach sporządzanych na zlecenie sądu, jak i na zlecenie stron procesowych. Niemniej, biegły nie może się posługiwać tytułem biegłego sądowego przy prowadzeniu innej działalności gospodarczej, ani też nie może reklamować swoich usług.

Związek biegłych (*Hauptverband*) organizuje również szkolenia zawodowe, które stanowią dowód doksztalcania zawodowego biegłego, co z kolei stanowi przesłankę przedłużenia wpisu na listę biegłych.

Francja

Każda osoba posiada specjalistyczną wiedzę może zostać wpisana na listę biegłych sądowych. Listę biegłych sądowych prowadzi *Cour de Cassation* (francuski Sąd

Najwyższy) oraz sądy apelacyjne. Wpis na listę odnawiany jest każdego roku, przy czym procedura odnowienia nie jest automatyczna. Kontrola dyscyplinarna sprawowana jest przez właściwego prezesa sądu, na którego listę wpisany jest dany biegły. W sprawach cywilnych sądy mogą powoływać również biegłych spoza listy. Jednak w sprawach karnych, sądy co do zasady powołują biegłych z listy prowadzonej przez *Cour de Cassation*, a spoza tej listy wyłącznie w sytuacjach wyjątkowych⁵.

W 1934 roku powstało *Fédération Nationale des Compagnies d'Experts Judiciaires*⁶ - ogólnokrajowa federacja zrzeszająca stowarzyszenia biegłych sądowych. Przynależność do stowarzyszeń (i tym samym do Federacji) nie jest obowiązkowa, lecz w ramach Federacji zrzeszonych jest ok. 80% wszystkich biegłych sądowych. Federacja od ponad dwudziestu lat posiada kodeks postępowania określający zasady jakimi powinni kierować się biegli w swojej działalności.

Dla wpisania na listę biegłych sądowych nie jest wymagane zaliczenie żadnego szczególnego procesu egzaminacyjnego.

Hiszpania

Sądy zwracają się co roku z prośbą do stowarzyszeń naukowych, kulturalnych i przemysłowych o przesłanie listy członków, którzy gotowi są do pełnienia funkcji biegłego w sądzie.

Niemcy

Biegłym sądowym, formalnie rzecz biorąc, może być każda osoba posiadająca odpowiednie kwalifikacje, jednak przepisy nakazują preferowanie biegłych, którzy są publicznie certyfikowani. Przez „publicznie certyfikowanych” rozumie się biegłych,

⁵ Robert F. Taylor, A Comparative Study Of Expert Testimony In France And The United States: Philosophical Underpinnings, History, Practice, And Procedure, „Texas International Law Journal”, Spring 1996.

⁶ www.fncej.org

którzy złożyli ślubowanie w izbach przemysłowo-handlowych po przejściu odpowiedniej procedury kwalifikacyjnej kończącej się egzaminem.

Wielka Brytania

Porządek prawny Wielkiej Brytanii nie jest jednolity - w obrębie państwa należy wyodrębnić porządek prawny obowiązujący w Anglii i Walii (*common law*) od tego obowiązującego w Szkocji (bliższy prawu kontynentalnemu). Ponadto, występują różnice co do prawa obowiązującego w Irlandii Północnej oraz na wyspach Jersey, Guernsey i Man. W poniższych rozważaniach, przywoływane będą rozwiązania charakterystyczne dla porządku prawnego Anglii i Walii.

Biegłym może zostać każda osoba posiadająca wystarczającą wiedzę i doświadczenie. Nie istnieje żaden formalny system rejestrowania biegłych sądowych, aczkolwiek w połowie lat dziewięćdziesiątych powstała organizacja skupiająca biegłych występujących w sądach a mająca na celu zachowanie wysokich standardów zawodowych (*Academy of Experts*). Organizacja doradza również biegłym w jaki sposób sporządzać opinie i przygotowywać się do przesłuchania, które w angielskim systemie ma charakter krzyżowy i może być nastawione na dyskredytację osoby biegłego. *Academy of Experts* została uznana przez sądy za wiarygodną organizację zrzeczającą osoby o odpowiednich kwalifikacjach.

Kandydaci chcący należeć do organizacji poddani są procesowi kwalifikującemu, obejmującemu, między innymi, weryfikację już wydanych opinii oraz sprawdzeniu referencji. W ramach organizacji istnieje również możliwość postępowania dyscyplinarnego. Organizacja ma nadzieję, że w oparciu o stworzony system Wielka Brytanii wprowadzi w przyszłości system akredytacji biegłych sądowych. Jak już wspomniano, obecnie jednak takiego systemu brak, a przynależność do *Academy of Experts* jest dobrowolna.

V. Sposób powoływania biegłych

Austria

Biegli mogą być powołani zarówno przez sąd jak i przez strony procesu. W tym drugim przypadku, opinia biegłych ma szczególne znaczenie w fazie przedprocesowej, kiedy może służyć wyjaśnieniu stanowiska strony w sporze i może ułatwić uniknięcie postępowania sądowego.

Francja

Biegli są powoływani przez sąd. Biegli mogą zostać również ustanowieni przez strony, jednak wówczas ich pozycja jest dużo słabsza.

Portugalia

Biegli powoływani są przez sąd.

Wielka Brytania

Zasadniczo, biegłych powołują strony procesu a nie sąd. Od czasu reform Lorda Woolfa (połowa lat dziewięćdziesiątych), to sąd udziela zezwolenia na powołanie biegłego, jak również może nakazać powołanie stronom tylko jednego biegłego (*single joint expert*), zamiast kilku biegłych powoływanych przez każdą stronę oddzielnie. Wybór biegłego należy jednak do stron. Sąd może również poprosić biegłego o pomoc w zrozumieniu spraw technicznych omawianych w trakcie procesu (zasady powyższe dotyczą wyłącznie procesu cywilnego).

Biegli są często powoływani przez strony na etapie przedprocesowym, kiedy to sporządzają stosowne ekspertyzy. Oczekuje się jednak, że osoby te mogą zostać powołane na biegłych, jeżeli spór zostanie ostatecznie skierowany na drogę sądową.

VI. Znaczenie opinii biegłego

Austria

Zadaniem biegłego jest dostarczenie sądowi niezbędnej wiedzy dla rozstrzygnięcia sporu. Tym samym, zadaniem biegłego jest ustalenie odpowiednich faktów. Niemniej, to sąd jest ostatecznie odpowiedzialny za ustalenie stanu faktycznego a opinia biegłego jest jednym z wielu źródeł. Faktycznie jednak, opinia biegłego powołanego przez sąd jest często decydująca dla rozstrzygnięcia sprawy.

Opinia biegłego może być kwestionowana w trakcie trwania procedury poprzez zadawanie pytań i żądanie wyjaśnień. Ustalenia faktyczne sądu mogą być oczywiście również kwestionowane w drodze apelacji. Strona może również powołać własnego biegłego, nawet jeżeli w sprawie został już powołany biegły przez sąd. Opinia eksperta powołanego przez stronę będzie miała jednak znaczenie pomocnicze.

Francja

Biegły może do pewnego stopnia być uznany za tego, kto ustala fakty. Biegły może zwracać się z pytaniami do stron oraz żądać przedstawienia stosownych dokumentów. Z kolei stronom przysługuje prawo do składania pytań (*diress*), na które biegły musi udzielić pisemnej odpowiedzi w swojej opinii. W przypadku biegłych powoływanych przez sąd, ich opinia ma istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy (biegły określani są wręcz jako „śledcze ramię sądu”). Biegły powoływani przez strony nie cieszą się jednak aż takim uznaniem.

Portugalia

Podstawową rolą biegłego jest ustalenie faktów i pomoc sądowi oraz stronom w zrozumieniu znaczenia tych faktów. Strony mogą przesłuchiwać biegłego oraz mogą, w ciągu 10 dni od przedstawienia opinii, złożyć umotywowany wniosek o powołanie kolejnego biegłego. Ze względu na pewną łatwość w kwestionowaniu opinii biegłego

w tym trybie, sugeruje się, że opinia biegłego nie ma w Portugalii takiego znaczenia jak w innych krajach.

Wielka Brytania

W Wielkiej Brytanii biegły przedstawia swoją opinię na temat faktów, lecz to do sądu należy ostateczne jej zaaprobowanie lub odrzucenie. Opinia biegłego może być kwestionowana przez strony w trakcie procesu.

Ze względu na to, że w Wielkiej Brytanii nieznana jest rola biegłego powoływanego przez sąd, każdy biegły powoływany jest przez jedną ze stron, lub obie łącznie (*single joint expert*). Jednak nawet w przypadku powołania *single joint expert* każda ze stron może prosić sąd o zgodę na powołanie dodatkowego biegłego.

VII. Odpowiedzialność biegłego

Austria

Każdy biegły sądowy musi posiadać ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej na sumę nie mniejszą niż 407.000 Euro.

W przypadku naruszenia zasad postępowania zawodowego lub wykazania braku odpowiedniej wiedzy, biegły podlega skreśleniu z listy. Sędziowie i prokuratorzy mają obowiązek zgłaszania prezesowi sądu każdego podejrzenia przypadku naruszenia zasad przez biegłego. Ponadto, każde ograniczenie lub cofnięcie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej skutkuje skreśleniem z listy biegłych sądowych.

Związek biegłych (*Hauptverband*) uchwalił kodeks postępowania, który został zatwierdzony przez sądy. Wszyscy członkowie związku są obowiązani do jego stosowania. Najważniejsze postanowienia kodeksu to:

- 1) nakaz starannego badania sprawy i przedstawienia pełnej i rzetelnej opinii, która powinna być sporządzona wedle najlepszej dostępnej wiedzy i w zgodzie z uznanymi regułami sztuki;
- 2) nakaz kierowania się regułami zawodowymi w każdej podejmowanej sprawie, niezależnie od osoby zlecającej sporządzenie opinii;
- 3) biegli sądowi są postrzegani jako niezależni pomocnicy wymiaru sprawiedliwości i muszą pozostać bezstronni i neutralni;
- 4) biegli sądowi muszą poinformować zleceniodawców o wszystkich okolicznościach, które mogłyby doprowadzić do naruszenia, lub spowodować uzasadnione wątpliwości co do ich bezstronności, niezależności lub neutralności;
- 5) biegli sądowi muszą powstrzymać się od zajęć postrzeganych jako sprzecznych z moralnością, wątpliwych bądź nielegalnych;
- 6) biegli sądowi przestrzegają tajemnicy zawodowej, co do faktów które poznali w trakcie wykonywania swoich obowiązków.

Związek biegłych (*Hauptverband*) może wszcząć postępowanie dyscyplinarne wobec członków nie przestrzegających postanowień kodeksu postępowania, a orzeczenie

komisji dyscyplinarnej może stanowić podstawę dla podjęcia działania przez prezesa właściwego sądu. Najsurowszą sankcją jest skreślenie z listy biegłych.

Biegli ponoszą odpowiedzialność cywilną za popełnione błędy, a roszczenie może być zgłoszone przez pokrzywdzoną stronę. Biegli powoływani przez strony mogą ograniczyć swoją odpowiedzialność w granicach wyznaczonych przez ogólne zasady prawa cywilnego (tj. nie mogą wyłączyć odpowiedzialności za działania podjęte umyślnie oraz w ograniczonym stopniu jeśli chodzi o rażącą niedbałość).

Biegły może zostać wyłączony z procesu, jeżeli istnieją okoliczności każące wątpić w jego bezstronność, na zasadach analogicznych do reguł wyłączania sędziego. Stosowny wniosek składa strona, aczkolwiek postępowanie zmierzające do wyłączenia może również zostać wszczęte z urzędu (przez sędziego).

Biegli sądowi nie mogą reklamować swoich usług, a używanie tytułu biegłego sądowego jest ograniczone ściśle do obszaru, w którym jest to konieczne. Wykorzystywanie tytułu dla prowadzenia działalności gospodarczej jest zakazane.

Francja

Biegli są odpowiedzialni cywilnie za błędy w sporządzonej opinii, a kwestia odpowiedzialności jest rozstrzygana w specjalnym trybie w sądzie wyższej instancji. Biegły nie może ograniczyć lub wyłączyć odpowiedzialności z tego tytułu.

Biegły wyznaczony przez sędziego może być przez niego odwołany, aczkolwiek w praktyce się to nie zdarza. Zmiana biegłego jest jednak możliwa, jeżeli strona dowiedzie jego stronnictwa.

Ponadto, sąd może wyznaczyć dodatkowych biegłych, jeżeli dotychczasowy biegły nie radzi sobie ze sprawą.

Biegli nie mogą reklamować swoich usług.

Niemcy

Biegli sądowi odpowiadają za szkodę wyrządzoną przez błędną opinię na ogólnych zasadach prawa cywilnego. Odpowiedzialność dotyczy jednak wyłącznie szkody wyrządzonej umyślnie lub na skutek rażącej niedbałości.

W przypadku biegłych wyznaczanych przez strony, umowa między stronami może wykluczyć również odpowiedzialność z tytułu niedbałości. Możliwość taka nie istnieje w odniesieniu do biegłych wyznaczanych przez sąd, zważywszy na stosowne postanowienia kodeksu postępowania organizacji zawodowych, do których biegli należą.

Biegli mogą zostać odwołani, zarówno na umotywowany wniosek strony jak i z urzędu.

Biegli mogą reklamować swoje usługi, jednak w sposób ograniczony. W szczególności, biegli nie mogą wykorzystywać uprawnień zawodowych zdobytych w jednym obszarze dla reklamowania usług z innego obszaru. Co więcej, reklama biegłych z zakresu rzemiosła musi ograniczać się wyłącznie do informacji a osoby te mogą tworzyć spółki wyłącznie z innymi biegłymi wpisanymi na listę biegłych z zakresu rzemiosła, podczas gdy biegli z innych dziedzin mogą tworzyć spółki również z ekspertami nie certyfikowanymi.

Portugalia

Biegli, którzy sporządzili opinię w sposób niestaranny mogą zostać ukarani grzywną przez sąd.

Sąd może odwołać biegłych, zarówno na wniosek strony, jak i z urzędu. Możliwymi przyczynami są na przykład naruszenie zasady bezstronności i niezależności.

Biegłych nie obowiązuje zakaz reklamy swoich usług.

Wielka Brytania

W systemie angielskim biegli odpowiedzialni są za błędy wynikające z niestaranności, jednak nie są odpowiedzialni za zgodność opinii ze stanem faktycznym. Zważywszy na to, że w systemie angielskim biegły jest wyznaczany przez strony procesu, również to strony procesu mogą żądać stosownego odszkodowania. Żądanie to jest rozpatrywane na drodze normalnego procesu sądowego. Wyłączenie odpowiedzialności za błędy jest teoretycznie możliwe w drodze umownej, ale wydaje się, że mogłoby zostać uznane za naruszenie zawodowych zasad postępowania.

Mimo, że biegli powoływani są przez strony, to sąd wydaje zgodę na ich powołanie⁷. W konsekwencji, sąd musi również wyrazić zgodę na zmianę osoby biegłego. Przedstawiona przez biegłego opinia pozostaje jednak istotna w sprawie, nawet jeżeli strona zmieni biegłego. Jeżeli biegły jest zmieniany w trakcie pracy nad opinią, sąd może zobowiązać do ujawnienia roboczej wersji opinii, przed wyrażeniem zgody na powołanie nowego biegłego⁸. Sam sąd nie ma jednak inicjatywy w tym zakresie i nie może doprowadzić do zmiany osoby biegłego.

Biegli mogą reklamować swoje usługi bez ograniczeń, aczkolwiek kodeks postępowania stowarzyszenia biegłych (*Academy of Experts*) nakazuje swoim członkom umiar w reklamie. Niemniej, biegli mogą być ograniczeni przez regulacje dotyczące właściwego zawodu, np. przepisy ograniczają możliwości reklamy usług świadczonych przez lekarzy.

⁷ Zgoda sądu dotyczy wyłącznie biegłych stawających w sądzie (*expert witness*). Strony mają natomiast pełną dowolność przy zatrudnianiu doradców i konsultantów, którzy jednakże nie przedkładają swoich opinii w sądzie.

⁸ Wynika to z obawy, że strona może występować o zmianę biegłego właśnie ze względu na to, że opinia biegłego jest nie po jej myśli.

VIII. Reguły wynagradzania

Cechą biegłego sądowego jest bezstronność i niezależność, niezależnie od tego czy został on powołany przez sąd, czy też przez stronę procesu. Z tego powodu, wynagrodzenie biegłego nie powinno zależeć od wyniku procesu, lecz od nakładu pracy.

W przypadku biegłych powoływanych przez sądy, stosowne regulacje państwowe określają zasady wynagrodzenia. W przypadku biegłych powoływanych przez strony, wynagrodzenie określone jest w drodze umowy pomiędzy stronami.

W żadnym jednak przypadku, biegły nie jest wynagradzany w zależności od skuteczności swojej opinii, a wynagrodzenie tego typu postrzegane byłoby jako sprzeczne z zasadami postępowania biegłego.

Austria

Zasady wynagradzania biegłych w postępowaniu sądowym reguluje ustawa z 1975 r. Analogiczne zasady obowiązują również wobec biegłych powoływanych w postępowaniu administracyjnym. Wynagrodzenie umowne obowiązuje w stosunku do biegłych powoływanych przez strony procesu. W niektórych zawodach (np. lekarzy, inżynierów) obowiązują specyficzne regulacje dotyczące tego typu wynagrodzeń.

Podstawa wynagradzania jest dwojaka: albo należna kwota jest określona jako ekwiwalent wynagrodzenia, które zostałyby otrzymane poza sądem, albo na podstawie rzetelnego przybliżenia wartości pracy. Często używana jest metoda obliczania wynagrodzenia w oparciu o bazę godzinową, uwzględniając również czas spędzony w sądzie. W przypadku dokonywania wyceny wartości pojazdów i nieruchomości, wielkość wynagrodzenia zależy również od wartości przedmiotu. Zakazane jest natomiast uzależnianie wielkości wynagrodzenia od wyniku procesu. Ponadto, biegłemu przysługuje zwrot poniesionych kosztów, takich jak koszty przejazdu, wykonania testów, wyposażenia, koszty personelu pomocniczego i inne.

Sąd może za zgodą stron przyznać biegłemu wyższe wynagrodzenie. Sąd może również obniżyć należne wynagrodzenie o 1/4 w przypadku opóźnienia lub błędów w pracy biegłego. Wynagrodzenie może być wypłacane częściowo z góry, lub ratami, zwłaszcza w przypadku pracy wymagającej długotrwałego nakładu.

Francja

We Francji nie ma ogólnokrajowego schematu wynagradzania - w każdym okręgu sądu apelacyjnego obowiązują odrębne wytyczne i wskazówki co do wynagradzania biegłych. W odniesieniu do biegłych wyznaczanych w postępowaniu administracyjnym, każde ministerstwo określa swoje zasady.

Biegłym wyznaczanym przez sądy przysługuje wynagrodzenie niezależne od wartości przedmiotu sporu. Biegli wyznaczani przez strony mogą uzależnić wielkość należnego wynagrodzenia od wartości przedmiotu sporu, w żadnym jednak przypadku nie mogą uzależnić wielkości wynagrodzenia od wyniku procesu.

Przeciętne wynagrodzenie biegłego wyznaczonego przez sąd waha się pomiędzy 80 a 100 euro za godzinę. Wynagrodzenie biegłego powoływanego przez stronę wynosi około 300 euro za godzinę.

Co do zasady, biegłym powołanym przez *Cour de Cassation* przysługuje wynagrodzenie wyższe o 20-30%. W szczególnie trudnych i skomplikowanych sprawach, sąd może przyznać biegłemu wynagrodzenie w podwójnej wysokości. Biegłemu przysługuje również zwrot poniesionych kosztów, takich jak koszty przejazdu, wykonania testów, wyposażenia i inne. W odniesieniu do spraw karnych, do 30% wynagrodzenia biegłego może być wypłacone z góry, jeżeli jest to uzasadnione koniecznością poniesienia znacznych kosztów.

Niemcy

W odniesieniu do biegłych wyznaczanych przez sąd istnieją określone zasady wynagradzania, przy czym stawki różnią się w zależności od dyscypliny.

Wynagrodzenie biegłego powoływanego przez stronę jest kwestią umowną, aczkolwiek w odniesieniu do niektórych zawodów istnieją odpowiednie wytyczne. W niektórych przypadkach, wynagrodzenie jest wyznaczane jako procent wartości przedmiotu sporu lub roszczenia (np. w przypadku wycen majątkowych). Wielkość wynagrodzenia nie może jednak być oparta o wynik postępowania.

Wysokość wynagrodzenia biegłego powoływanego przez sąd waha się od 50 do 95 euro za godzinę, podczas gdy biegły działający na zlecenie strony może liczyć na wynagrodzenie od 50 do 150 euro za godzinę.

Portugalia

Wysokość wynagrodzenia biegłego powoływanego przez sąd zależy od wartości przedmiotu sporu. W przypadku wartości w wysokości 25 000 euro, wielkość dziennego wynagrodzenia biegłego waha się od 95 do 190 euro. Przy wartości sporu 50 000 euro, stawka wynosi od 135 do 270 euro. Wynagrodzenie biegłego powoływanego przez stronę rzadko jest poniżej 40 euro za godzinę.

Wielka Brytania

Nie ma oficjalnej taryfy. Ponadto, rzadko zdarza się, aby biegły został wyznaczony przez sąd, zaś w sytuacji wyznaczenie biegłego przez stronę (lub strony jak w przypadku *joint single expert*), wynagrodzenie biegłego określane jest w drodze umownej.

Wynagrodzenie określane jest przeważnie na podstawie czasu poświęconego na sporządzenie opinii oraz prezentację opinii w sądzie. Biegłemu przysługuje ponadto zwrot wszystkich poniesionych uzasadnionych kosztów, takich jak koszty przejazdu, koszty wykonania testów, koszty wyposażenia i inne. Przeciętna stawka godzinowa

biegłego kształtuje się na poziomie 150 euro, przy najniższych spotykanych rzędu 75 euro a najwyższych w wysokości 750 euro.

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

IX. Podsumowanie

W krajach europejskich można spotkać się z różnymi rozwiązaniami warunków pracy biegłego sądowego. Aczkolwiek w krajach Europy kontynentalnej biegły jest zawsze powoływany przez sąd, jest jednak osobą spoza systemu wymiaru sprawiedliwości.

Systemy dopuszczania osób do pełnienia roli biegłego są zróżnicowane, od restrykcyjnego systemu austriackiego, który zakłada egzamin, poprzez systemy mniej restrykcyjne, które polegają raczej na wymogach stawianych przez organizacje profesjonalne (jak w Niemczech), aż do systemów liberalnych, zakładających brak weryfikacji kwalifikacji biegłego (jak w Portugalii).

Przy projektowaniu polskich rozwiązań pamiętać też należy o zagadnieniu wzajemnej uznawalności kwalifikacji biegłych w Unii Europejskiej - kwestii, która jak do tej pory nie znalazła swojego wyrazu normatywnego - nie tylko w Polsce ale i w innych krajach - ale może stać się szczególnie istotna w świetle projektowanej dyrektywy o usługach na wspólnym rynku⁹. Zważywszy na to, że biegli sądowi - aczkolwiek będący osobami spoza systemu wymiaru sprawiedliwości - mają jednak istotne znaczenie dla prawidłowości postępowania, należy z jednej strony umożliwić powoływanie biegłych z innych krajów Unii, a z drugiej zapewnić mechanizm kontroli wiarygodności takich osób.

⁹ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on services in the internal market, COM (2004) 2 final.